

De verpleegkunde Erfgoed op Urk verzameld

Op Urk beheert de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit een loods vol historische voorwerpen uit het verleden van de verpleegkunde

Oude uniformen van verpleegsters, urinalen en verbandmiddelen.

Centraal in Nederland worden grote hoeveelheden voorwerpen uit de geschiedenis van de verpleegkunde bewaard. Een enthousiaste groep vrijwilligers beheert deze verzameling. Maar is de toekomst van al dit moois wel gegarandeerd? ALEXANDRA VAN KLEEF

Aan het Foksdiep op Urk staat een grote loods vol historisch materiaal uit de verpleegkunde. De allereerste couveuses bijvoorbeeld, van eind negentiende eeuw, die met hete stenen verwarmd werden. Of een lijkenprikker uit dezelfde tijd. Dat is een steel met aan het eind dunne naaldjes, waarmee je een overledene kon prikken om te verifiëren of hij wel echt gestorven was. En verderop, voorbij de klistersputten, invalidenwagentjes, houten benen en instructieve modellen, ligt een pop van porselein in een bed uit 1900, bedoeld als oefenmateriaal. Alles hier is eigendom van de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit. Momenteel inventariseert de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wat er zich in Nederland aan erfgoed uit de gezondheidszorg bevindt. De kennis die de Rijksdienst daarbij opdoet, zal met verwante organisaties gedeeld worden. Bovendien organiseert de Rijksdienst tweemaal per jaar een platformbijeenkomst over erfgoed van techniek, arbeid en zorg. Daarmee zijn de verpleegkundige voorwerpen uit het verleden een aandachtspunt voor de komende jaren.

Protestante pleegzusters

De uitgebreide collectie van de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit bestaat voor een groot deel uit uniformen vanaf 1890. Zoals die van de diaconessen, protestante pleegzusters. Bij die uniformen hoort een pelerine, oftewel een kort schoudermanteltje. Aan de uniformen valt de verzuiling uit die tijd goed af te lezen. De katholieke, socialistische en liberale verpleegsters zagen er net weer even anders uit. Naast veel instrumenten en andersoortige hulpmiddelen als urinalen en verbandmiddelen bevinden

er zich ook boeken, diploma's, insignes, meubilair en fotoalbums in de loods.

De motor achter deze verzameling is de 81-jarige Ida van Deth. Zij is gepensioneerd verpleegkundige met een lange staat van dienst, onder andere in het Dijkzigtziekenhuis in Rotterdam. 'Dit is de uitgebreidste collectie verpleegkundig erfgoed van Nederland', zegt Van Deth. 'Een hechte club van twaalf vrijwilligers beheert alles hier. De meesten hebben net als ik een achtergrond in de verpleegkunde, maar er zit bijvoorbeeld ook iemand met

Zo wordt er op Urk met veel enthousiasme en liefde een boel werk verzet

ervaring als informatiespecialist tussen. Samen identificeren we binnengekomen voorwerpen, we registreren ze, fotograferen ze en slaan ze op.' Zo wordt er op Urk met veel enthousiasme en liefde voor de verpleegkunde een boel werk verzet. En om bij te blijven in de zorg voor een verzameling hebben de vrijwilligers diverse cursussen gevolgd.

Actie

Dat de passie voor dit erfgoed uit de sector zelf komt, blijkt ook uit de geschiedenis van de stichting. Deze is namelijk in 1986 door leden van de Vereniging voor de Geschiedenis der Verpleegkunde opgericht

Verschiede couveuses, waarvan sommige meer dan een eeuw oud zijn

omdat zij hadden geconstateerd dat er veel belangwekkende historische voorwerpen op verschillende plaatsen waren opgeslagen. Aangezien de verenigingsleden voelden dat deze het waard waren om behouden te blijven zijn ze tot actie overgegaan. Alle oud-verpleegkundigen, sluitende ziekenhuizen en opleidingsinstituten riepen ze op om het materiaal dat ze nog hadden liggen aan de stichting te schenken. Het doel was om toekomst en verleden aan elkaar te verbinden. Nieuwe lichten verpleegkundigen moesten weten hoe het vak ontstaan is. In eerste instantie werden de verzamelde voorwerpen in Museum Boerhaave in Leiden opgeslagen, een wetenschapsmuseum dat de naam van de arts Herman Boerhaave draagt. Al in 1990 verhuisde de stichting naar het Sint Pieters- en Bloklandsgasthuis in Amersfoort en niet lang daarna naar het kloostercomplex Onze Lieve Vrouwe ter Eem in dezelfde stad. Toen het klooster in 2012 door een projectontwikkelaar werd overgenomen moest ze naar een depot elders in Amersfoort verkassen. Uiteindelijk heeft de verzameling de weg naar Urk gevonden.

Aangebroken pakjes watten

Er komen sinds de start van de stichting nog steeds voorwerpen bij, die door bijvoorbeeld oud-verpleegkundigen of instellingen op het gebied van de zorg worden geschonken. Ook patiënten of hun familieleden dragen af en toe iets over. Aan het begin namen de vrijwilligers alles aan, zelfs aangebroken pakjes watten. Nu verwerven ze selectiever. Hierdoor groeit niet alleen de collectie zelf, maar ook de verzameling bijbehorende verhalen. Als er iets nieuws binnenkomt, achterhalen de medewerkers eerst wat het precies is en uit welke tijd het dateert. Dat kan best lastig zijn, omdat veel voorwerpen al lang niet meer gebruikt worden. Gelukkig zijn er voor de identificatie oude lesboeken en catalogi met afbeeldingen beschikbaar. »

Vrijwilligers Ida van Deth, Nienke Hemmes en Christel Laval slaan een oud handboek na

Deze porseleinen medicijnverstuiver van Duitse makelij is van voor 1930

Ook in de verpleegkundige verzameling: een kast vol historisch verband, watten en gaas

» 'Neem deze verstuiver van porselein', licht coördinator Ida van Deth toe. 'Eerst zochten we uit hoe dat ding werkte. De verpleegster druppelde een vloeibaar medicijn in het bakje. Daarna vulde ze het reservoir met water, dat ze met behulp van de spiritusbrander aan de kook bracht. Daardoor kwam er stoom uit de horizontale tuit. De kracht van die straal stoom zoog door het verticale buisje het medicijn aan. Zo werd de stoom uit het horizontale buisje met het medicijn vermengd en in het brede gedeelte van de dikke glazen buis opgevangen. Tot slot inhaleerde de patiënt het mengsel via de andere kant van deze buis.'

Goed turen

'De verstuiver is door de Porzellanfabrik Rauenstein in de Duitse deelstaat Thüringen vervaardigd', zo vervolgt Van Deth. 'Deze fabriek bestond van 1783 tot 1930. Even goed turen naar de kleine letters die er op de verstuiver staan: DRGM. Dat is de afkorting van Deutsches Reichsgebrauchsmuster. Dit betekent zoiets als "gedeponeerd handelsmerk". Deze term werd tussen 1891 en 1952 gehanteerd. De verstuiver moet dus tussen 1891 en 1930 in Duitsland zijn geproduceerd en is vervolgens in Nederland door verpleegsters en patiënten gebruikt.' Hoe het komt dat de verpleegkundige verzameling zich nu op Urk bevindt, heeft te maken met de oprichting van het Trefpunt Medische Geschiedenis Nederland in 2003. De Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit is namelijk niet de enige beheerder van

erfgoed uit de geschiedenis van de gezondheidszorg die zich op Urk heeft gevestigd. De burens zijn onder andere de Nederlandse Vereniging voor Medische Geschiedenis, de Stichting Farmaceutisch Erfgoed en de Stichting Geschiedenis Fysiotherapie. Naast oud verpleegkundig materiaal kun je op Urk dus ook interessante benodigdheden van vroedvrouwen, fysiotherapeuten en apothekers uit het verleden vinden. Daarnaast zijn hier collecties van medisch specialisten veiliggesteld en veel vakliteratuur. De Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit werkt samen met de beheerders van deze andere verzamelingen. Zo wordt er hier gezamenlijk geïnvesteerd in het behoud van het erfgoed uit de historie van de Nederlandse gezondheidszorg.

Uitlenen

Een belangrijke methode om de verpleegkundige collectie toegankelijk te maken is het uitlenen van voorwerpen aan musea. Denk aan Rijksmuseum Boerhaave, het Museon in Den Haag en het Amsterdam Museum. Ook richt de stichting in instellingen uit de gezondheidszorg en bij opleidingsinstituten vitrines met historische objecten in. Zo zijn daar telkens wisselende thema's uit de geschiedenis van de ziekenverpleging te zien. Maar ook film-, theater- en televisieproducenten kennen de stichting goed. Zij hebben door de jaren heen regelmatig voorwerpen uit de verzameling gebruikt voor films als *Karakter* en *Oorlogswinter* en voor vele tv-series, zoals recentelijk *De stamhouder* en *De Joodse*

Raad. Verder valt de collectie op afspraak voor een rondleiding te bezoeken, zodat ook de toegankelijkheid ter plaatse gewaarborgd is. Naast de kruisbestuiving tussen de organisaties op Urk gaat de Stichting Historisch Verpleegkundig Bezit steeds nauwer samenwerken met de beroepsvereniging Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland.

'De toekomst baart me zorgen, zowel financieel als qua medewerkers'

Hiermee worden stappen gezet om ervoor te zorgen dat de sector belangstelling voor haar geschiedenis blijft houden. Dit klinkt allemaal positief, maar toch is Ida van Deth enigszins ongerust: 'De toekomst baart me zorgen, zowel financieel als qua medewerkers. Zelf kan ik de stichting niet tot in lengte van dagen aansturen.' Hopelijk kan de aandacht van de Rijksdienst deze toekomst in goede banen leiden. ❏

Alexandra van Kleef, adviseur collectiemanagement bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, brengt het erfgoed van de gezondheidszorg in kaart, a.van.kleef@cultureelerfgoed.nl. Zie ook www.verpleegkundigerfgoed.nl.